

هنجاریایی پرسشنامه احساس شکست و ارتباطش با ناامیدی و افسردگی در میان دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی

مهدیه ترصفی^۱، سید محمد کلانتر کوشه^۲، دیوید لستر^۳

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۵/۳۱

تاریخ وصول: ۹۴/۰۱/۲۲

چکیده

نظریه جایگاه اجتماعی نظریه‌ای در مورد افسردگی و رفتارهای منجر به خودکشی است. الگوی نظریه مذکور احساس شکست و احساس ناکامی در حیوانات است؛ که در نهایت منجر به افسردگی آنان می‌شود. بر این اساس، گیلبرت و آلن (۱۹۹۸) پرسشنامه‌ای را برای سنجش احساس شکست ابداع نموده‌اند. پژوهش حاضر به منظور هنجاریایی اکتشافی پرسشنامه احساس شکست و بررسی روایی و پایایی آن در بین دانشجویان دانشگاه علامه انجام شده است. نمونه‌ای مشتمل بر ۳۰۶ نفر (۱۰۲ مرد و ۲۰۴ زن) از دانشجویان به روش تصادفی انتخاب شدند. تحلیل عاملی اکتشافی با چرخش واریماکس بکار گرفته شد؛ همچنین به منظور محاسبه روایی همگرا از پرسشنامه‌های ناامیدی و افسردگی بک استفاده شد. اگرچه نسخه اصلی پرسشنامه بدون خرده مقیاس است، پژوهش حاضر وجود سه عامل به نام‌های "احساس رکود"، "احساس بازندگی" و "احساس رضایت‌مندی" را نشان می‌دهد. در مجموع این سه عامل قادر به تبیین حدود ۶۳٪ از واریانس کل هستند. ضریب پایایی روش آلفای کرونباخ برای کل آزمودنی‌ها ۰/۹۱، در جامعه زنان ۰/۹۱ و مردان ۰/۹۲ به دست آمد. همچنین همبستگی بالایی بین پرسشنامه‌های ناامیدی و افسردگی بک با پرسشنامه احساس شکست و نیز سه خرده مقیاس آن به دست آمد. بر اساس نتایج پژوهش، مقیاس احساس شکست از روایی و پایایی مناسبی در میان دانشجویان ایرانی برخوردار است.

واژگان کلیدی: احساس شکست، افسردگی، پایایی، روایی، ناامیدی، نظریه جایگاه

اجتماعی

۱. کارشناسی ارشد مشاوره مدرسه، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی،

تهران، ایران، ایمیل: m.tarsafi@yahoo.com

۲. استادیار گروه مشاوره، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

۳. استاد روانشناسی دانشگاه استوکن، ایالت نیوجرسی، ایالات متحده آمریکا

مقدمه

انسان از آن‌جهت که نیازمند ارضای احترام به خویشتن است به دنبال منزلت و جایگاه اجتماعی است. جایگاه اجتماعی در جوامع انسانی از اهمیت بالایی برخوردار است و یک فرد همواره تمام تلاش خود را برای حفظ آن می‌کند. دیده‌شده با پایین آمدن و از دست دادن جایگاه و تنزل به مقام پایین‌تر فرد احساس شکست می‌کند. این احساس نه تنها در انسان بلکه در حیوانات هم وجود دارد. تحقیقات زیادی در دنیا نشان داده است که احساس شکست منجر به تجربه کردن احساسات دیگری چون ناامیدی، افسردگی، خودکشی و موارد دیگر می‌شود. لذا در این پژوهش بر آن شدیم که به هنجاریابی پرسشنامه «احساس شکست»^۱ در جامعه ایرانی بپردازیم.

افسردگی به‌عنوان یکی از چهار عامل اصلی در بروز بیماری‌ها و دیگر اختلالات روانی شناخته شده است. (نمروف^۲، ۲۰۰۷). همچنین دانشمندان بر اساس تحقیقات پیش‌بینی کرده‌اند؛ تا سال ۲۰۲۰ بعد از بیماری‌های قلبی، افسردگی دومین علت مرگ و میر در جهان خواهد شد (موسوی و همکاران^۳، ۲۰۰۷).

فردی که به لحاظ بالینی افسرده است مجموعه علائمی را تجربه می‌کند: احساس بی‌ارزشی، از دست دادن انگیزه و احساس مثبت نسبت به خود، ناامیدی به آینده، وابستگی و نیز عدم تمرکز در انجام کارها، داشتن تفکرات منفی در مورد خود، جهان و آینده، تمایل به عقب کشیدن از روابط اجتماعی، افکار خودکشی (بک و آلفورد^۴، ۲۰۰۹). بعلاوه، علائم دیگری نظیر اختلال در خواب، کاهش اشتها و وزن، سردرد، مشکلات گوارشی شامل درد معده، تهوع و غیره نیز به چشم می‌خورد (ون پراگ^۵، ۲۰۰۴). همه این عوامل موجب می‌شود که فرد افسرده نتواند با اعتماد به نفس در محیط اطراف خود رفتار کند.

-
1. Defeat
 2. Nemeroff
 3. Moussavi
 4. Beck & Alford
 5. Van Praag

تاکنون افسردگی از دیدگاه نظریات گوناگونی مورد بررسی قرار گرفته است. گیلبرت و آلن^۱ (۱۹۹۸) افسردگی را از منظر نظریه جایگاه اجتماعی^۲ مورد مطالعه قرار داده‌اند. بر طبق این نظریه بروز افسردگی با جایگاه اجتماعی ارتباط قوی تری دارد. به این معنا، فردی که جایگاه اجتماعی پایین تری دارد، احتمال بروز افسردگی در وی بالاست؛ اما خاستگاه نظریه جایگاه اجتماعی کجاست؟

نظریه جایگاه اجتماعی از مطالعه بر روی حیوانات به دست آمده است. بنا به گفته پرایس^۳ (۱۹۷۲) در قلمرو حیوانی کسی که جایگاه اجتماعی بالاتری دارد، پذیرش اجتماعی بالاتری نیز در بین گروه خود خواهد داشت. به عبارت دیگر، حیوانات برای اینکه بخواهند به هدف خود برسند، یا در گروه خود پذیرفته شوند باید بر رقیب خود پیروز شوند؛ لذا جایگاه اجتماعی یکی از عوامل اثرگذار در اعتماد به نفس آنان شناخته شده است. یکی از مواردی که در تحقیقات گوناگون مورد آزمایش قرار گرفته جفت گیری در حیوانات است. وقتی حیوانی در انتخاب جفت از رقیب خود شکست می‌خورد، "احساس شکست" کرده و نشانه‌های افسردگی در وی مشاهده می‌شود (گیلبرت ۲۰۰۱ الف، ۲۰۰۱ ب، ۲۰۰۶).

همان‌طور که گفته شد احساس شکست یکی از مفاهیمی است که از نظریه جایگاه اجتماعی بیرون آمده است (گیلبرت و آلن، ۱۹۹۸). دانشمندان با استفاده از این نظریه تحقیقات بسیاری در مورد زندگی حیوانات انجام داده و به نتایج ارزشمندی دست پیدا کرده‌اند. در قلمرو حیوانی وقتی جنگ و نزاعی بین حیوانات صورت می‌گیرد، مسلماً می‌بایست یکی برنده و یکی بازنده باشد؛ حیوانی که احساس شکست می‌کند دو انتخاب پیش رویش قرار می‌گیرد: ادامه دادن که ممکن است در این بین کشته شود و دیگری استفاده از مکانیسمی که از شدت تنش کاسته و موجب این می‌شود که کمتر آسیب و صدمه ببیند و از وی در مقابل رقیب محافظت می‌کند. از طریق این مکانیسم وقتی بازنده احساس شکست می‌کند از طریق فرستادن سیگنال‌هایی این پیام را منتقل می‌کند که من در آستانه شکست

-
1. Gilbert & Allen
 2. Social rank theory
 3. Price

هستم و رقیب او نیز که در آستانه پیروزی است این پیام را دریافت کرده و برای اینکه دیگر آسیبی به او نرساند عقب‌نشینی می‌کند (گیلبرت و آلن، ۱۹۹۸؛ اسلومن^۱ و همکاران، ۲۰۰۳). همچنین نتایج تحقیقات آزمایشگاهی بر روی موش‌ها نشان داد که تجربیات احساس شکست اجتماعی^۲ در موش‌ها اثرات روانی و رفتاری بر روی آنان می‌گذارد. پایین آمدن تکاپو و جنبش، از دست دادن انگیزه، پایین آمدن رفتارهای تلاشگران و افزایش پاسخ‌های تدافعی در بین آنان از جمله این اثرات است (بکر^۳ و همکاران، ۲۰۰۷؛ کینی^۴، ۲۰۰۶؛ ریگولا^۵ و همکاران، ۲۰۰۵). بعلاوه افزایش وزن به علت عدم تحرک، تغییر در الگوی خواب، بالا رفتن احساس بی‌حسی و کرختی، کاهش اشتها از دیگر عوارضی بود که در آن‌ها دیده شده (بکر و همکاران، ۲۰۰۷؛ فوجس و فلاگ^۶، ۲۰۰۲). مثال دیگر از تأثیر احساس شکست اجتماعی در بروز افسردگی از طریق مطالعه بر روی نوعی موش درختی به دست آمد. محققان این‌گونه عنوان کردند که موش‌های ضعیف بیشتر احساس شکست را تجربه می‌کنند و همین احساس در آنان باعث شد که دیگر تمایلی به فعالیت اجتماعی نداشته باشند و در نهایت تعدادی از این نوع موش‌ها از بین رفتند (وان هولست^۷، ۱۹۸۶). تحقیقی مشابه با این موضوع بر روی میمون‌های ماده انجام شد. در این مطالعه، از طریق دستکاری، جایگاه میمون‌های زیردست و مسئول تغییر داده شد. همین امر موجب تغییر رفتار در میمون‌های زیردست مانند افزایش در فعالیت‌های اجتماعی و بالا رفتن انگیزه شد؛ از سوی دیگر، رفتارهایی مانند عدم پاسخگویی به محرک‌های محیطی، افسردگی و بالا رفتن مرگ‌ومیر در میمون‌هایی که جایگاه اجتماعی خود را ازدست‌داده بودند؛ دیده شد (شیولی^۸ و همکاران، ۲۰۰۵؛ شیولی، لبر و آنتون^۹، ۱۹۹۷). هالر^{۱۰} و همکاران (۱۹۹۹) نیز در تحقیقی به مقایسه

1. Sloman
2. Social defeat
3. Becker
4. Keeney
5. Rygula
6. Fuchs & Flügge
7. Von Holst
8. Shively
9. Shively, Laber, Anton
10. Haller

احساس شکست در موش‌های نر و ماده پرداختند؛ آنان در مطالعات خود به این نتیجه رسیدند که احساس شکست در موش‌های نر بیشتر از ماده است. نتایج این مطالعات مقایسه‌ای منجر به این احتمال شد که با پایین آمدن جایگاه اجتماعی و به‌ویژه تجربه کردن احساس شکست، می‌توان افسردگی را در انسان توضیح داد.

احساس شکست وقتی در مورد انسان بکار برده می‌شود با پیچیدگی‌های زیادی مواجه می‌شود. به‌عبارت‌دیگر، علاوه بر جایگاه اجتماعی خارجی که در بیرون از فرد وجود دارد و تلاش او را برمی‌انگیزد که مقام خود را در اجتماع بالا ببرد و مشترک بین انسان و حیوان است؛ هر انسانی جایگاه روانی درونی دارد که بر مبنای آن اهداف و آرزوهایی برای خود انتخاب کرده و به سمت آن‌ها حرکت می‌کند (رود^۱، ۲۰۰۱). از این رو او نه تنها به دنبال موقعیت اجتماعی بالاتر می‌رود، بلکه دوست دارد در تمایلات شخصی خود به مهارت برسد؛ مانند افرادی که دوست دارند در نویسندگی، نقاشی، خلق آثار هنری و موارد دیگر مهارت داشته باشند. از این رو احساس شکست در انسان نه تنها از دست دادن جایگاه اجتماعی، بلکه رسیدن به اهداف و تمایلات شخصی را نیز شامل می‌شود (نسه^۲، ۱۹۹۸).

گیلبرت (۲۰۰۰) سه حالت را تعریف کرد که در آن امکان تجربه کردن احساس شکست از سوی فرد بیشتر است: ۱) شکست در رسیدن به هدف و یا از دست دادن منابع حمایتی (۲) فرد از سوی اجتماع مورد حمله و انتقاد قرار گیرد و کنار گذاشته شود (۳) علاوه بر اینکه ممکن است فرد از سوی اجتماع آماج حملات قرار گیرد، این اتفاق ممکن است از سوی خود فرد رخ دهد. اهداف و جاه‌طلبی‌های غیرقابل دسترس، خود انتقادگری بی‌مورد، مقایسه خود با دیگران از نمونه‌های مربوط به عوامل مخرب درونی هستند.

همان‌طور که گفته شد مفهوم احساس شکست از نتایج تحقیقاتی که بر روی حیوانات انجام شد، به‌دست آمده است اما به‌طور گسترده و وسیع در چهار اختلال روانی و مهم در انسان: افسردگی (گیلبرت و آلن، ۱۹۹۸)، خودکشی (جانسون^۳ و همکاران، ۲۰۰۸)،

-
1. Rohde
 2. Nesse
 3. Johnson

اختلالات اضطرابی (بریچوود^۱ و همکاران، ۲۰۰۷) و اختلال استرس پس از سانحه (PTSD) (دانمور، کلارک و الر^۲، ۱۹۹۷) مورد مطالعه قرار گرفته است. بنا به گفته تیلور^۳ (۲۰۱۰) احساس شکست همپوشی زیادی با ناامیدی دارد. وقتی فردی احساس شکست را تجربه کرد، ابتدا ناامید می‌شود، بعد از آن دو وضعیت پیش می‌آید: یا وی می‌تواند درصدد جبران آن برآمده و از نو شروع کند و یا اینکه به سمت افسردگی می‌رود. محققان بر این باورند که فرد ابتدا ناامید و سپس افسرده می‌شود (مستاکیدو^۴ و همکاران، ۲۰۰۷). همچنین تیلور و همکاران (۲۰۱۰) مطالعه‌ای بر روی ۷۸ بیمار اسکیزوفرنی انجام دادند که ۲۱/۸٪ از بیماران سابقه یک بار اقدام به خودکشی و ۵۰٪ آنان افکار مربوط به خودکشی داشتند. آنان عامل‌های احساس شکست و احساس ناکامی^۵ را به‌عنوان عوامل اصلی در افکار و اقدام به خودکشی بیماران مبتلابه اسکیزوفرنی گزارش کردند. احساس شکست و احساس ناکامی هر دو از مفاهیمی هستند که نظریه جایگاه اجتماعی معرفی کرده است. احساس ناکامی به دنبال وضعیتی تحت عنوان فرار ناممکن به وجود می‌آید. بدین صورت که فرد در ابتدا احساس شکست کرده و در پی این است که فرار کند ولی نمی‌تواند و به دنبال آن احساس ناکامی را تجربه می‌کند (گیلبرت و آلن، ۱۹۹۸). در حقیقت مرز باریکی بین احساس شکست و ناکامی وجود دارد و دانشمندان در خصوص اینکه آیا این دو مفهوم جدا و یا یکی هستند؛ اختلاف نظر دارند (تیلور و همکاران، ۲۰۰۹). ولی همه آن‌ها بر این امر توافق دارند که احساس شکست در ابتدا و بر اساس ارزیابی فرد از شرایط خودش شکل می‌گیرد (اینکه در آستانه شکست است و امکان از دست دادن جایگاه اجتماعی در وی وجود دارد)؛ در نهایت و به دنبال آن احساس ناکامی می‌آید؛ بر اساس نظر شخص نسبت به توانایی خود در (۱) حل مسئله پیش آمده و یا (۲) فرار از موقعیت و در نهایت اینکه هسته مرکزی هر دو یک چیز است: ناتوان پنداشتن خود به‌منظور تغییر شرایط و حل مسائل پیش آمده (جانسون و

-
1. Birchwood
 2. Dunmore, Clark & Ehlers
 3. Taylor
 4. Mystakidou
 5. Entrapment

همکاران، ۲۰۰۸؛ تیلور و همکاران، ۲۰۰۹). پاناگوتی^۱ و همکاران (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای به شناسایی عوامل منجر به خودکشی در بیماران مبتلابه اختلال استرس پس از سانحه پرداختند. نتایج تحقیقات آنان ناامیدی، احساس شکست و احساس ناکامی را به عنوان عوامل اصلی در بروز رفتارهای منجر به خودکشی در بیماران اختلال استرس پس از سانحه (PTSD) نشان داد.

گیلبرت و آلن با توجه به نظریه جایگاه اجتماعی مفهوم احساس شکست را معرفی کرده و به منظور سنجش این احساس در انسان پرسشنامه‌ای ۱۶ سؤالی را ساختند و از سال ۱۹۹۸ تاکنون تحقیقات گسترده‌ای با استفاده از آن انجام شده است. به عنوان مثال می‌تواند به تحقیقات بورکوویست^۲ (۲۰۰۱)، سلتن و کانتورگرا^۳ (۲۰۰۵)، وات^۴ و همکاران (۲۰۰۹)، ماریا و همکاران^۵ (۲۰۱۲)، کیویکانگاس و راواجا^۶ (۲۰۱۳) اشاره کرد. بعلاوه روانشناسان به نقش مهم و اساسی‌ای که احساس شکست روی اختلالات مهمی از جمله افسردگی، خودکشی، اختلالات اضطرابی، اختلال استرس پس از سانحه (تیلور و همکاران، ۲۰۱۱)، تفکرات مربوط به خودکشی (تیلور و همکاران، ۲۰۱۰)، اقدام به خودکشی (پیترا^۷، ۲۰۱۰) دارد، پی برده‌اند. بعلاوه آکین^۸ و همکاران (۲۰۱۳) پرسشنامه احساس شکست را در کشور ترکیه هنجاریابی کرده‌اند. ولی تاکنون تحقیقی که به هنجاریابی پرسشنامه احساس شکست در جامعه و فرهنگ ایرانی پرداخته باشد، یافت نشد. لذا، بررسی مؤلفه‌ها و نیز عوامل مرتبط با احساس شکست از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند؛ چه بسا شناخت چنین مؤلفه‌هایی بتواند به عنوان راهکاری برای پیشگیری از بروز بیماری‌ها و اختلالات در انسان مؤثر باشد.

-
1. Panagioti
 2. Björkqvist
 3. Selten & Cantor-Graae
 4. Watt
 5. Maria
 6. Kivikangas & Ravaja
 7. Peter
 8. Akın

روش پژوهش

پرسشنامه احساس شکست در بین ۳۵۰ دانشجوی مرد و زن کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی به روش تصادفی توزیع گردید که این دانشجویان متعلق به دانشکده‌های مختلفی از جمله: روانشناسی، حقوق، ادبیات، مدیریت، اقتصاد و حسابداری می‌باشند و از بین این تعداد ۳۰۶ پرسشنامه برگردانده شد. تمامی شرکت‌کنندگان به صورت داوطلبانه و بدون ذکر نام اقدام به تکمیل پرسشنامه کردند.

پرسشنامه احساس شکست: پرسشنامه احساس شکست توسط گیلبرت و آلن (۱۹۹۸) ساخته شد. این پرسشنامه با ۱۶ آیتم احساس شکست را با یک نمره که به معنای احساس شکست در مبارزه و از دست رفتن جایگاه فرد است، اندازه‌گیری می‌کند. افراد شرکت‌کننده در این پژوهش که به صورت داوطلبانه و بدون ذکر نام شرکت کردند؛ به هر کدام از سؤالات که بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت از "هرگز" تا "تقریباً همیشه" طراحی شده بود؛ پاسخ دادند. از آنان خواسته شد پاسخ دهند در ۷ روز گذشته به چه میزان احساس شکست را تجربه کرده‌اند. این مقیاس دارای همسانی درونی بسیار بالا با ضرایب آلفا در هر دو گروه (۰/۹۴ برای زنان و ۰/۹۳ برای مردان)، بعلاوه با اطمینان ۰/۹۴ برای دانش‌آموزان و ۰/۹۳ در گروه افسرده هست (گیلبرت و آلن، ۱۹۹۸). در این پژوهش، پرسشنامه احساس شکست توسط دو مترجم به صورت جداگانه از انگلیسی به فارسی برگردانده شد. سپس پرسشنامه به منظور بررسی وضعیت ترجمه در اختیار ۶ نفر از اساتید مشاوره و روانشناسی دانشگاه علامه طباطبائی قرار داده شد. ارزیابی حاصل شامل برخی پیشنهادهای اصلاحی بود که پس از انجام اصلاحات دوباره به انگلیسی برگردانده شد. بررسی این برگردان برخی عدم توافقی‌ها را نشان داد. در ادامه پرسشنامه مذکور به سازنده ارسال و نظر ایشان را هم در مورد نحوه ترجمه انجام شده جویا شدیم. سازنده آزمون با بررسی دقیق، پیشنهادهای اصلاحی و نکات قوت و برجسته نسخه برگردان مجدد را طی نام الکترونیکی به مجری اعلام کرد. کلیه این پیشنهادهای بررسی در برگه برگردان مجدد و برگردان فارسی اعمال شد.

لازم به توضیح است که سوالات ۲، ۴، ۶، ۹ به صورت معکوس نمره‌گذاری می‌شوند و

نسخه اصلی آن بدون خرده مقیاس هست.

پرسشنامه افسردگی بک ویرایش دوم (BDI-II): این پرسشنامه شکل بازنگری شده پرسشنامه افسردگی بک است که جهت سنجش شدت افسردگی تدوین شده است (بک و همکاران، ۱۹۹۶). این ویرایش در مقایسه با ویرایش اول بیشتر با ^۱DSM-IV همخوان است و همانند ^۲BDI، BDI-II نیز ۲۱ سؤالی است و تمام عناصر افسردگی بر اساس نظریه شناختی را پوشش می‌دهد.

پایایی آزمون به روش باز آزمایی در دامنه‌ای از ۰/۷۳ تا ۰/۹۳ به دست آمده است. ضریب همبستگی بین این پرسشنامه و آزمون افسردگی همیلتون، ۰/۶ به دست آمده است (بک و همکاران، ۱۹۹۶). همچنین در مطالعات داخل نیز ضریب اعتبار کل برابر ۰/۹۱ و ضریب همبستگی هر آیتم با کل پرسشنامه ۰/۶۸ به دست آمده است. همچنین ضریب باز آزمایی این پرسشنامه برابر ۰/۹۴ محاسبه شده است (دابسون و محمدخانی، ۱۳۸۶). آلفای به دست آمده در این تحقیق نیز ۰/۸۷ هست.

پرسشنامه ناامیدی بک: مقیاس ناامیدی بک (۱۹۷۴) جهت بررسی و اندازه‌گیری میزان انتظارات منفی فرد درباره حوادث آینده ساخته شده است. از این مقیاس برای سنجش میزان یأس و ناامیدی آزمودنی‌ها استفاده می‌شود. این آزمون دارای ۲۰ جمله است که طرز فکر و روحیه فرد را بیان می‌کند. جملات به صورت صحیح یا غلط جواب داده می‌شوند. دامنه نمرات میان ۰ تا ۲۰ هست. آزمون ناامیدی از سوی دژکام (۱۳۸۳) روی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران هنجاریابی شده است. بررسی مقیاس فوق با استفاده از همبستگی نمرات هر پرسش با نمره کل نشان داد که مقیاس ناامیدی بک یک سازه واحدی را اندازه‌گیری می‌کند. پایایی مقیاس با استفاده از ضریب همسانی درونی (آلفای کرونباخ) ۰/۷۹ به دست آمده است. جهت بررسی روایی آزمون با انجام تحلیل مؤلفه‌های اصلی پنج عامل ۱- یأس در دستیابی به خواسته‌ها ۲- ناامیدی در مورد آینده ۳- نگرش نسبت به آینده ۴- دورنمای زندگی ۵- اعتماد نفس به آینده، استخراج شد که این پنج عامل روی هم ۴۸/۹

1. Diagnostic & Statistical Manual of Mental Disorders (DSM)

2. Beck Depression Inventory (BDI)

درصد واریانس کل را تبیین می‌کند (دژکام، ۱۳۸۳). آلفای به‌دست آمده در این تحقیق ۰/۸۶ هست.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: داده‌های حاصل از پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ (برای بررسی پایایی آزمون)، تحلیل عاملی (مؤلفه‌های اصلی و چرخش از نوع واریماکس) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. همچنین به منظور بررسی روایی همگرا پرسشنامه احساس شکست، همبستگی بین این پرسشنامه همراه با خرده مقیاس‌هایش با پرسشنامه‌های ناامیدی و افسردگی بک انجام شد.

یافته‌ها پژوهش

در جدول شماره ۱ اطلاعات توصیفی مربوط به کل آزمودنی‌ها، همچنین اطلاعات مربوط به دو جنس نشان داده شده است.

جدول ۱. اطلاعات توصیفی آزمودنی‌ها

	کل	مرد	زن	
تعداد	۳۰۶	۱۰۲	۲۰۴	
میانه	۳۳/۰۰	۳۲/۰۰	۳۴/۰۰	
میانگین	۳۴/۴۸۰	۳۴/۰۵۸	۳۴/۶۹۱	
انحراف معیار	۹/۹۹۹	۱۰/۷۲۸	۹/۶۳۴	
بیشترین	۱۶/۰۰	۱۷/۰۰	۱۶/۰۰	
کمترین	۷۵/۰۰	۷۵/۰۰	۶۷/۰۰	

به منظور سنجش همسانی درونی پرسشنامه احساس شکست، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. آلفای کرونباخ کل آزمون ۰/۹۱ و همچنین ضریب آلفای زنان ۰/۹۱ و مردان ۰/۹۲ به دست آمد.

برای تعیین و تشخیص عامل یا عامل‌هایی که احتمال زیربنای مواد پرسشنامه را تشکیل می‌دهد و همچنین برای تعیین ساختار ساده‌ی آن، از چرخش واریماکس استفاده شده است.

داده‌ها نشان می‌دهد علاوه بر آنکه مقدار دترمینال همبستگی صفر نیست، مقدار KMO (کفایت نمونه‌برداری) برابر ۰/۹۲۸ و سطح معناداری آزمون کرویت بارتلت برابر ۰/۰۰۰ است؛ بنابراین، با توجه به کفایت نمونه‌برداری و معناداری آزمون بارتلت، ماتریس همبستگی داده‌ها برای تحلیل عامل مناسب است. پس اجرای تحلیل عاملی بر پایه ماتریس همبستگی مورد مطالعه قابل توجیه خواهد بود.

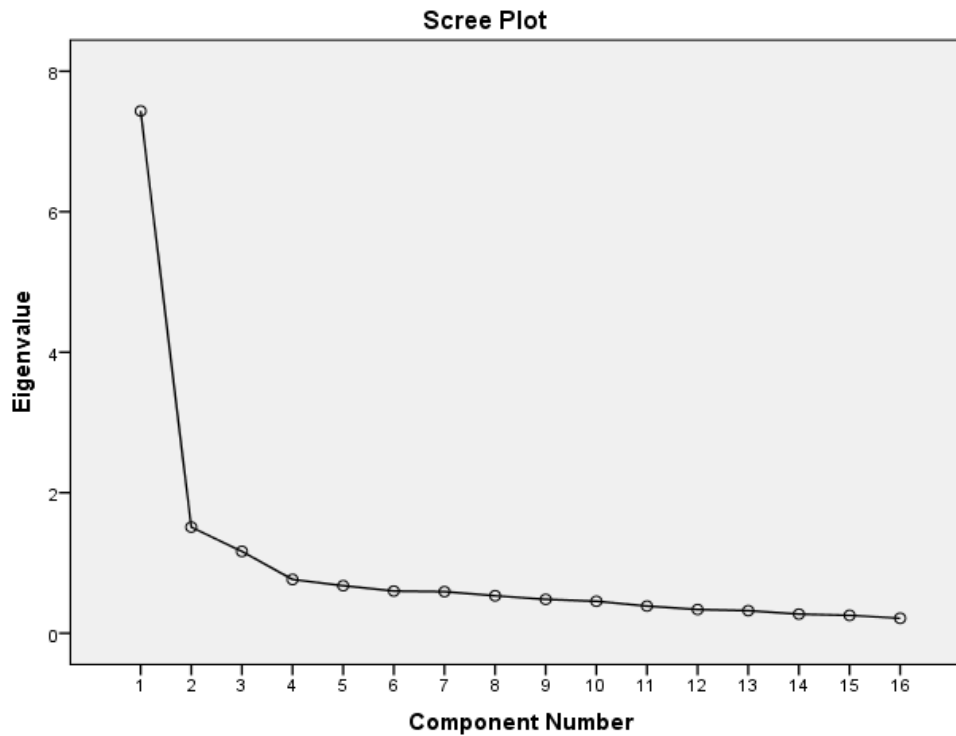
به‌طور کلی نتایج نشان می‌دهد که تمامی مقادیر مرتبط با همبستگی سؤالات با کل آزمون در راستای تحلیل مؤلفه‌های اصلی بالاتر از ۰/۴ قرار دارند که نشان از همبستگی بالای بین تک‌تک سؤالات با کل آزمون و مناسب بودن آن جهت تحلیل عاملی است.

جدول ۲. شاخصه‌های آماری اولیه با استفاده از روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی

مؤلفه	مقدار ارزش ویژه		مجموع	
	واریانس %	تجمعی %		
۱	۴۶/۴۵۷	۴۶/۴۵۷	۷/۴۳۳	
۲	۹/۴۴۱	۵۵/۸۹۸	۱/۵۱۱	
۳	۷/۲۷۹	۶۳/۱۷۷	۱/۱۶۵	

بر پایه ملاک کیسر، عواملی که دارای ارزش ویژه بالاتر از یک هستند به‌عنوان عوامل قابل استخراج تعیین می‌شوند. همان‌طور که در جدول ۲ نشان داده شده است، ۳ عامل دارای ارزش بیشتر از یک هستند و این ۳ عامل به‌طور کلی ۶۳/۱۷۷ درصد واریانس کل را تبیین می‌کنند. عامل اول که خرده‌مقیاس احساس رکود نام‌گذاری شد ۴۶/۴۵۷ درصد واریانس کل، عامل دوم بانام احساس بازندگی ۹/۴۴۱ درصد و عامل سوم با عنوان "احساس رضایتمندی" ۷/۲۷۹ درصد واریانس کل را تبیین می‌کند. لازم به ذکر است که فرم انگلیسی پرسشنامه احساس شکست بدون خرده‌مقیاس هست.

علاوه بر روش کیسر، برای استخراج تعداد عوامل باید به مقدار واریانس تبیین شده توسط هر عامل و بخصوص نمودار اسکری توجه کرد. به همین جهت نمودار اسکری ترسیم شده است که در ذیل مشاهده می‌گردد.

نمودار ۱. نمودار اسکری جهت تعیین تعداد عوامل

با دقت در نمودار شماره ۱ می‌توان مشاهده کرد که تنها ۳ عامل از مجموعه عوامل تشکیل‌دهنده پرسشنامه بالاتر از شیب خط هستند و بقیه عوامل تقریباً در یک محدوده و نزدیک به هم می‌باشند؛ بنابراین با توجه به نمودار اسکری نیز می‌توان نتیجه گرفت که تعداد ۳ عامل سازنده در ابزار پژوهش حاضر تأکید دارند.

بعلاوه جدول شماره ۳ نشان می‌دهد که ۷ سؤال با عامل اول؛ تعداد ۵ سؤال با عامل دوم و در نهایت ۴ سؤال با عامل سوم دارای همبستگی بالاتر از ۰/۴ دارد. همچنین ضریب آلفای احساس رکود ۰/۹۰، احساس بازندگی ۰/۸۲ و ضریب آلفای احساس رضایتمندی ۰/۷۲ به دست آمد.

جدول ۳. ماتریس شاخص‌های عاملی بعد از چرخش واریماکس

عواملها	سؤالات
۱- احساس رکود	۷- ۸- ۱۰- ۱۱- ۱۳- ۱۴- ۱۶
۲- احساس بازندگی	۱- ۳- ۵- ۱۲- ۱۵
۳- احساس رضایتمندی	۲- ۴- ۶- ۹

در ادامه پژوهش، به منظور بررسی روایی همگرا پرسشنامه احساس شکست از پرسشنامه افسردگی و ناامیدی بک استفاده شد.

جدول زیر همبستگی افسردگی و ناامیدی بک را با احساس شکست و خرده مقیاس‌های آن نشان می‌دهد.

جدول ۴. یافته‌های مربوط به آزمون ضریب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیر همگرا	متغیر	ضریب همبستگی	سطح معناداری	ضریب تأثیر
افسردگی	احساس شکست	*۰/۷۲۲	۰/۰۱	۰/۸۴
	خرده مقیاس احساس رکود	*۰/۶۹۸	۰/۰۱	۰/۸۳
	خرده مقیاس احساس بازندگی	*۰/۶۱۴	۰/۰۱	۰/۷۸
ناامیدی	خرده مقیاس رضایتمندی	*-۰/۳۹۱	۰/۰۱	۰/۶۲
	احساس شکست	*۰/۵۹۶	۰/۰۱	۰/۷۶
	خرده مقیاس احساس بازندگی	*۰/۶۱۷	۰/۰۱	۰/۷۸
	خرده مقیاس رضایتمندی	*۰/۴۲۲	۰/۰۱	۰/۶۴
	خرده مقیاس احساس رکود	*-۰/۳۵۳	۰/۰۱	۰/۵۹

*P<0.01

نتایج همبستگی پیرسون بین نمرات افسردگی و نمرات احساس شکست و خرده مقیاس‌هایش در بین دانشجویان نشان داد که رابطه مثبت و معناداری بین نمرات افسردگی بک و احساس شکست و خرده مقیاس‌هایش وجود دارد و همچنین رابطه مثبت و معناداری بین نمرات ناامیدی بک و احساس شکست و خرده مقیاس‌هایش وجود دارد که نشان از روایی بالای پرسشنامه احساس شکست است. البته همان‌طور که اشاره شد؛ در تحقیقات زیادی نشان داده شده است که بین احساس شکست و افسردگی و ناامیدی

همبستگی بالایی وجود دارد (گیلبرت و آلن، ۱۹۹۸؛ تیلور و همکاران، ۲۰۱۱)؛ نتایج تحقیق حاضر نیز گویای تأیید همین مطلب است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش هنجاریابی پرسشنامه احساس شکست در جامعه و فرهنگ ایرانی بود. مفهوم احساس شکست برخاسته از نظریه جایگاه اجتماعی است. دانشمندان علل و عوامل اثرگذار بر افسردگی را از دیدگاه‌های مختلفی بررسی کردند. یکی از نظریه‌های اخیر که به بررسی افسردگی و دیگر اختلالات روانی می‌پردازد، نظریه "جایگاه اجتماعی" است. بر اساس این نظریه که بیشتر نتایج اولیه آن از مطالعه بر روی حیوانات به‌دست آمده، زمانی که حیوانات جایگاه خود را از دست می‌دهند؛ احساسی را با عنوان "احساس شکست" تجربه می‌کنند. با مطالعه و تحقیقات بیشتر بر روی انسان دانشمندان متوجه شدند که این احساس در انسان هم وجود دارد که منجر به آسیب‌های زیاد و احساساتی چون ناامیدی، افسردگی و غیره خواهد شد. از سوی دیگر با توجه به پیچیدگی و تکامل انسان نسبت به حیوان دانشمندان به این موضوع پی بردند که انسان احساس شکست را نه فقط با از دست دادن جایگاه اجتماعی‌اش، بلکه با نرسیدن به اهداف و آرزوهایش نیز تجربه می‌کند.

به‌منظور هنجاریابی، پرسشنامه مزبور در اختیار ۳۵۰ دانشجوی کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبائی قرار گرفت که ۳۰۶ پرسشنامه جمع‌آوری شد. آلفای کرونباخ کل آزمون و آلفای هر دو جنس محاسبه شد. بالا بودن آلفای به‌دست‌آمده نشان از پایایی بالای پرسشنامه هست. بار عاملی همه پرسش‌ها بالاتر از ۰/۴ است. بعلاوه مقدار KMO (کفایت نمونه‌برداری) برابر ۰/۹۲۸ و سطح معناداری آزمون کرویت بارتلت برابر ۰/۰۰۰ بود که این امکان فراهم شد که برای تعیین روایی از روش تحلیل عاملی استفاده کنیم. جهت بررسی روایی آزمون با انجام تحلیل عاملی پرسشنامه احساس شکست سه عامل استخراج شد؛ درحالی‌که نسخه اصلی این پرسشنامه فاقد خرده‌مقیاس هست: اولین عامل "احساس رکود" نام گرفت؛ از آن جهت که به سنجش توانایی و عدم توانایی فرد در اقدام به شروع دوباره پس از شکست می‌پردازد. عامل دوم با عنوان "احساس بازندگی" به بررسی احساس فرد در نبردهای حساس زندگی می‌پردازد و درنهایت عامل سوم "احساس رضایتمندی" از

فائق شدن بر مشکلات است. این سه عامل روی هم ۶۳/۱۷۷ درصد واریانس کل را تبیین می‌کند. همچنین ضریب آلفای هر یک از خرده مقیاس‌ها هم در سطح قابل قبول هست. در ادامه به منظور بررسی روایی همگرا پرسشنامه احساس شکست از پرسشنامه‌های افسردگی و ناامیدی بک استفاده شد. معنادار بودن همبستگی‌ها نشان این است که پرسشنامه هنجار شده از روایی همگرایی مناسبی برخوردار است.

با توجه به اینکه این پرسشنامه با روایی بالایی در جامعه ایرانی هنجار شد و با توجه به نگرش جدیدی که نظریه جایگاه اجتماعی به بیماری‌ها و اختلالات روانی دارد و در سطح گسترده از سوی محققان دیگر کشورها مورد استفاده قرار گرفته؛ پیشنهاد می‌شود از این پرسشنامه در پیشگیری و بررسی اختلالاتی چون: افسردگی، خودکشی، اضطراب، اختلال استرس پس از سانحه و غیره در نمونه و فرهنگ ایرانی استفاده شود.

منابع

دابسون، ک. ا. محمدخانی، پ. (۱۳۸۶). مختصات روانسنجی پرسشنامه افسردگی بک-۲ در یک نمونه بزرگ مبتلایان به اختلال افسردگی اساسی. *مجله توان‌بخشی*، ۸(۲۹)،

۸۰-۸۶

دژکام، ن. (۱۳۸۳). انطباق و هنجاریابی مقیاس ناامیدی بک در مورد دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تهران. *فصلنامه پژوهش‌های روان‌شناختی*، ۸(۲ و ۱)، ۱۰۰-۱۹۹.

- Akın, A. Uysal, R. Çitemel, N. & Akın, Ü. (2013). The Validity and Reliability of Turkish Version of the Defeat Scale.
- Beck, A. T. & Alford, B. A. (2009). *Depression: Causes and treatments*: University of Pennsylvania Press.
- Beck, A. T. Steer, R. A. Ball, R. & Ranieri, W. F. (1996). Comparison of Beck Depression Inventories-IA and-II in psychiatric outpatients. *Journal of personality assessment*, 67(3), 588-597.
- Beck, A. T. Weissman, A. Lester, D. & Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: the hopelessness scale. *Journal of consulting and clinical psychology*, 42(6), 861.
- Becker, C. Zeau, B. Rivat, C. Blugeot, A. Hamon, M. & Benoliel, J. (2007). Repeated social defeat-induced depression-like behavioral and biological

- alterations in rats: involvement of cholecystokinin. *Molecular psychiatry*, 13(12), 1079-1092.
- Birchwood, M. Trower, P. Brunet, K. Gilbert, P. Iqbal, Z. & Jackson, C. (2007). Social anxiety and the shame of psychosis: a study in first episode psychosis. *Behaviour research and therapy*, 45(5), 1025-1037.
- Björkqvist, K. (2001). Social defeat as a stressor in humans. *Physiology & behavior*, 73(3), 435-442
- Dunmore, E. Clark, D. M. & Ehlers, A. (1997). Clinical Section Cognitive Factors in Persistent versus Recovered Post-Traumatic Stress Disorder after Physical or Sexual Assault: A Pilot Study. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 25, 147-159
- Fuchs, E. & Flügge, G. (2002). Social stress in tree shrews: effects on physiology, brain function, and behavior of subordinate individuals. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 73(1), 247-258.
- Gilbert, P. (2000). Varieties of submissive behavior as forms of social defense: Their evolution and role in depression. *Subordination and defeat: An evolutionary approach to mood disorders and their therapy*, 3-45.
- Gilbert, P. (2001a). Depression and stress: A biopsychosocial exploration of evolved functions and mechanisms. *Stress: The International Journal on the Biology of Stress*, 4(2), 121-135.
- Gilbert, P. (2001b). Evolutionary approaches to psychopathology: The role of natural defences. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 35(1), 17-27.
- Gilbert, P. (2006). Evolution and depression: issues and implications. *Psychological medicine*, 36(03), 287-297.
- Gilbert, P. & Allan, S. (1998). The role of defeat and entrapment (arrested flight) (in depression: an exploration of an evolutionary view. *Psychological medicine*, 28(3), 585-598.
- Haller, J. Fuchs, E. Halász, J. & Makara, G. B. (1999). Defeat is a major stressor in males while social instability is stressful mainly in females: towards the development of a social stress model in female rats. *Brain research bulletin*, 50(1), 33-39.
- Johnson, J. Tarrier, N. & Gooding, P. (2008). An investigation of aspects of the cry of pain model of suicide risk: The role of defeat in impairing memory. *Behaviour research and therapy*, 46(8), 968-975.
- Keeney, A. J. D. S. H. M. S. M. C. A. H. S. B.M. R. E. (2006). Differential Effects of Acute and Chronic Social Defeat Stress on Hypothalamic-Pituitary-Adrenal Axis Function and Hippocampal Serotonin Release in Mice. *Journal of Neuroendocrinology*, 18(5), 330-338.
- Kivikangas, J. & Ravaja, N. (2013). Emotional Responses to Victory and Defeat as a Function of Opponent.
- Maria, P. Gooding, P. Taylor, P. J. & Tarrier, N. (2012). NEGATIVE SELF-APPRAISALS AND SUICIDAL BEHAVIOR AMONG TRAUMA VICTIMS

- EXPERIENCING PTSD SYMPTOMS: THE MEDIATING ROLE OF DEFEAT AND ENTRAPMENT. *Depression and anxiety*, 29(3), 187-194.
- Moussavi, S. Chatterji, S. Verdes, E. Tandon, A. Patel, V. & Ustun, B. (2007). Depression, chronic diseases, and decrements in health: results from the World Health Surveys. *The Lancet*, 370(9590), 851-858.
- Mystakidou, K. Tsilika, E. Parpa, E. Pathiaki, M. Patiraki, E. Galanos, A. et al. (2007). Exploring the relationships between depression, hopelessness, cognitive status, pain, and spirituality in patients with advanced cancer. *Archives of psychiatric nursing*, 21(3), 150-161.
- Nemeroff, C. B. (2007). The burden of severe depression: a review of diagnostic challenges and treatment alternatives. *Journal of Psychiatric Research*, 41(3), 189-206.
- Nesse, R. (1998). Emotional disorders in evolutionary perspective. *British Journal of Medical Psychology*, 71(4), 397-415.
- Panagioti, M. Gooding, P. A. & Tarrier, N. (2012). Hopelessness, defeat, and entrapment in posttraumatic stress disorder: their association with suicidal behavior and severity of depression. *The Journal of nervous and mental disease*, 200(8), 676-683.
- peter, t. j. (2010). The role of defeat and entrapment in suicide. *Dissertation*.
- Price, J. S. (1972). Genetic and phylogenetic aspects of mood variation. *International Journal of Mental Health*, 1(1/2), 124-144.
- Rohde, P. (2001). The relevance of hierarchies, territories, defeat for depression in humans: hypotheses and clinical predictions. *Journal of Affective Disorders*, 65(3), 221-230.
- Rygula, R. Abumaria, N. Flüge, G. Fuchs, E. Rüter, E. & Havemann-Reinecke, U. (2005). Anhedonia and motivational deficits in rats: impact of chronic social stress. *Behavioural brain research*, 162(1), 127-134.
- Selten, J.P. & Cantor-Graae, E. (2005). Social defeat: risk factor for schizophrenia? *The British Journal of Psychiatry*, 187(2), 101-102.
- Shively, C. A. Laber-Laird, K. & Anton, R. F. (1997). Behavior and physiology of social stress and depression in female cynomolgus monkeys. *Biological psychiatry*, 41(8), 871-882.
- Shively, C. A. Register, T. C. Friedman, D. P. Morgan, T. M. Thompson, J. & Lanier, T. (2005). Social stress-associated depression in adult female cynomolgus monkeys (*Macaca fascicularis*). *Biological psychology*, 69(1), 67-84.
- Sloman, L. Gilbert, P. & Hasey, G. (2003). Evolved mechanisms in depression: the role and interaction of attachment and social rank in depression. *Journal of Affective Disorders*, 74(2), 107-121.
- Taylor, P. J. Wood, A. M. Gooding, P. Johnson, J. & Tarrier, N. (2009). Are defeat and entrapment best defined as a single construct? *Personality and Individual Differences*, 47(7), 795-797.

- Taylor, P. J. (2010). The role of defeat and entrapment in suicide. the University of Manchester.
- Taylor, P. J. Gooding, P. Wood, A. M. & Tarrier, N. (2011). The role of defeat and entrapment in depression, anxiety, and suicide. *Psychological bulletin*, 137(3), 391.
- Taylor, P. J. Gooding, P. A. Wood, A. M. Johnson, J. Pratt, D. & Tarrier, N. (2010). (Defeat and entrapment in schizophrenia: The relationship with suicidal ideation and positive psychotic symptoms. *Psychiatry Research*, 178(2), 244-248.
- Van Praag, H. (2004). Can stress cause depression? *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 28(5), 891-907.
- Von Holst, D. (1986). Vegetative and somatic components of tree shrews' behaviour. *Journal of the Autonomic Nervous System(Suppl.)*, 657-670.
- Watt, M. J. Burke, A. R. Renner, K. J. & Forster, G. L. (2009). Adolescent male rats exposed to social defeat exhibit altered anxiety behavior and limbic monoamines as adults. *Behavioral neuroscience*, 123(3), 564.